

BİBLİYOGRAFYA :

Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1399-1403/1977-83, nâşirin mu-kaddimesi, I, 27, 38; Zeccâcî, *Mecâlisü'l-‘ule-mâ* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, s. 111, 234-235; Sîrâfî, *Aẖbârü'n-naḥ-viyyine'l-Baḥriyyin* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ), Kahire 1981, s. 84-85; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabakâtü'n-naḥviyyin ve'l-luḡa-viyyin* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1973, s. 74-75; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut 1398/1978, s. 243; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 313-315; XIV, 153; İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1386/1967, s. 143-145; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 234-235; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba*, XII, 5-6; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 80-83; İbn Hallî-kân, *Vefeyât*, II, 485-487; İbnü'l-Cezerî, *Ğaye-tü'n-nihâye*, I, 332; İbn Tağrîberdî, *en-Nücü-mü'z-zâhire*, II, 243; Süyûtî, *Büḡyetü'l-vu'ât*, II, 8-9; *Keḫfü'z-zunûn*, I, 493; İbnü'l-İmâd, *Şe-zerât*, II, 57; Brockelmann, *GAL*, I, 108; Mu-hammed Bâkir el-Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1331, IV, 133; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 3; Werner Caskel, *Gamharat an-nasab das genealogische des Hişâm Ibn Mu-ḥammad al-Kelbî*, Leiden 1966, I, 222, 327; II, 259; Hadîce el-Hadîsî, *Kitâbü Sîbeveyh ve şu-râhuḥ*, Bağdad 1386/1966, s. 257; Sezgin, *GAS*, IX, 72-73, 173, 193; Şevki Dayf, *el-Medâ-risü'n-naḥviyye*, Kahire 1976, s. 111-115; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-‘edeb*, II, 232; Nihad M. Çetin, "Müberra", *İA*, VIII, 779. ŞÜKRÜ ARSLAN

CERRÂH b. ABDULLAH

(جراح بن عبدالله)

Ebû Ukbe Cerrâh b. Abdillâh el-Hakemî
(ö. 112/730)

Emevîler devri kumandan ve
valilerinden.

Aslen Dimaşklı olup daha sonra Bas-ra ve Küfe'ye yerleşti. İlk askerî ve idarî bilgi ve tecrübelerini Haccâc'ın himaye-sinde kazandı. Abdurrahman b. Muham-med b. Eş'as ile Haccâc arasında cere-yan eden Deyrülcemâcim Savaşı'na birlik kumandanı olarak katıldı, ancak büyük bir başarı kazanamadı. 87 (706) yılında Haccâc tarafından Basra âmilliğine tay-in edildi ve Halife Velîd'in ölümüne (715) kadar bu görevde kaldı. Daha sonra geti-rildiği Vâsîr âmilliği Ömer b. Abdülazîz'in halife olmasına kadar devam etti. Yeni halife Yezîd b. Mühelleb'i Horasan valili-ğinden azledip hapsedince ondan boş-a-lan yere Cerrâh'ı tayin etti (99/717-18). Fakat Cerrâh Horasan'ın kılıç ve kırbaça idare edilebileceği fikrinde olduğu için valiliği uzun sürmedi ve aynı yıl azledile-rek yerine Abdurrahman b. Nuaym el-Gâmidî getirildi. Cerrâh, II. Yezîd'in hilâ-fete geçmesi üzerine hapisten kaçarak isyan eden Yezîd b. Mühelleb'e karşı gön-

derilen Mesleme b. Abdülmelik'in ku-mandasında Akr Savaşı'na katıldı.

Cerrâh b. Abdullah'ın hayatının ikinci dönemini Hazarlar'la yaptığı savaşlar teş-kil etmektedir. Nitekim 104 (722-23) yı-lında Sübeyt en-Nehrânî'nin mağlûp ol-ması üzerine Halife II. Yezîd, Hazarlar'ı durdurmak ve Sübeyt'in intikamını al-mak için Cerrâh b. Abdullah kumanda-sında büyük bir orduyu yola çıkardı. Cer-râh'ın hareketini öğrenen Hazarlar Der-bend'e çekilerek savunma tedbirleri al-maya başladılar. Cerrâh ise Berdea'ya varıp birkaç gün ordusunu dinlendirdik-ten ve Hazarlar'ı aldatmak için bir müd-det Berdea'da kalacağını etrafa yaydık-tan sonra geceleyin Derbend'e yarım fer-sahlık bir mesafede bulunan Bâbülcî-hâd'a vardı. Hazarlar ise Cerrâh'ın söz-lerine aldanarak gerekli tedbirleri alma-mışlardı. Cerrâh ertesi gün iki kuman-danını ganimet toplamak ve Hazar or-dusu hakkında bilgi edinmek için gön-derdi; kendisi de 25.000 kişilik ordu-suyla Derbend'e 6 fersahlık uzaklıkta-ki Nehrürân'da karargâh kurdu. Hazar ordusu başlarında hakanın oğlu olduğu halde İslâm ordusu ile karşılaştı. Cer-râh'ın bir nutkuyla başlayan savaşta Ha-zarlar mağlûp oldular. Onları takip eden Cerrâh yol üzerindeki bazı kaleleri zap-tettikten sonra Belencer önlerine gelip şehri kuşattı. Muhasara sırasında iki ta-raf da ağır kayıplar verdiler. Nihayet Cer-râh'ın birlikleri Rebûilevvel 104'te (Ağus-tos-Eylül 722) Belencer'e girmeyi başar-dılar. Cerrâh, kışın yaklaşması ve Hazar-lar'ın karşı taarruz için hazırlandıklarını öğrenmesi üzerine kışlamak üzere geri çekildi ve halifeden yardım istedi.

105 (723-24) yılında hücum sırası Ha-zarlar'da idi. Bir önceki yıl uğradıkları yenilginin öcünü almak için hareket eden Hazar ordusu Derbend'i geçerek İrmîni-ye'ye bir akın yaptı. Cerrâh b. Abdullah mukabil harekete geçip Hazar ordusu-nu mağlûp etti ve bazı şehirleri ele ge-çirdi. Ertesi yıl Cerrâh'ın Hazarlar'a kar-şı başarılı bir seferi daha vuku bulduys-a da kaynaklarda bu hususta ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

107 (725-26) yılında Halife Hişâm b. Abdülmelik Cerrâh b. Abdullah'a yardım-cı kuvvetler göndererek tekrar Hazarlar'a karşı sefere çıkmasını emretti. Cerrâh muhtelif istikametlere birlikler gönder-mek suretiyle Hazarlar'ı yıpratmak is-tiyordu. Müslümanların bu devamlı akın-larına karşı Hazar hakanı komşu hükûm-darlardan yardım istedi. Hazar ordusu

aldığı yardımcı kuvvetlerle beraber ha-kanın oğlu Barcık kumandasında Cer-râh'a karşı harekete geçti. İslâm ordu-su dağınık bir durumda olduğu için Ha-zarlar'a mukavemet edemiyordu. Hazar-lar Mugan'a kadar ilerleyip burasını da ele geçirdiler. Cerrâh Hazar ordusunun kuvvetini dikkate almadan ve Suriye'den gelmekte olan yardımcı kuvvetleri bek-lemeden savaşa girdi. Yapılan savaşta Cerrâh ağır bir yenilgiye uğradı ve bu yenilgi onun azline sebep oldu.

Halife Hişâm 111 (729-30) yılında kar-deşi Mesleme'nin yerine Cerrâh b. Ab-dullah'ı tekrar İrmîniye ve Azerbaycan valiliğine tayin ederek Hazarlar'a karşı cihada memur etti. Cerrâh aynı yılın ya-zında Tiflis üzerinden Belencer'e yürü-yüp orayı aldıktan sonra Hazarlar'ın baş-şehri olan Beyzâ'yı kuşatarak zaptetti.

Cerrâh b. Abdullah'ın kışı geçirmek için Azerbaycan'a dönmesinden istifade eden Hazarlar karşı hücumla geçtiler. 112 yılının başlarında (730 ortaları) Erdebil'e kadar ilerleyen Hazar ordusu bu şehrin yanında yapılan savaşı kazandılar. Cer-râh ve askerlerinin büyük bir kısmı sa-vaş meydanında hayatlarını kaybettiler. Erdebil'i işgal eden Hazarlar akınlarına devam ederek Musul civarına kadar iler-lediler.

Cerrâh b. Abdullah Hazarlar ile yaptı-ğı savaşlarda gösterdiği kahramanlık-larla tanınmış ve İslâm kaynaklarında "Batalü'l-İslâm" (İslâm kahramanı) ve "Fâ-risü ehli's-Şâm" (Suriyeliler'in cengâveri) unvanlarıyla anılmıştır. İbn Sîrîn'den ha-dis nakletmiş, Safvân b. Amr, Yahyâ b. Utayye ve Rebîa b. Fedâle de kendisin-den rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Ṭabakât*, I, 362; Belâzü-rî, *Fütûḥ* (Fayda), s. 289, 294, 295, 621, 622; Ya'kûbî, *Târîḥ*, II, 302, 308, 315; Taberî, *Târîḥ* (de Goeje), II, 1091, 1191, 1208, 1266-1310, 1346, 1352-1356, 1413, 1453, 1462, 1527, 1530, 1531, 1545; a.mlf., *Chronique de Taba-ri* (trc. H. Zotenberg), Paris 1958, IV, 269-276; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, V, 189-190; J. Well-hausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşil-tan), Ankara 1963, s. 127, 151, 214; D. M. Dun-lop, *The History of the Jewish Khazars*, New York 1967, s. 62-68; a.mlf., "Djarrâh b. Abdal-lah", *El²* (Fr.), II, 494-495; Hakkı Dursun Yıl-dız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 26-30; Abdülmün'im Mâcid, *et-Târîḥü's-siyâsî li'd-devleti'l-'Arabiyye 'aşrû'l-hulefâ' il-Emeviyyin*, Kahire 1982, s. 279, 298-299; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü resâ'ilü'l-'Arab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), II, 289-292; Barthold, *Türkistan* (1990), s. 204; Zeki Velidî Togan, "Ha-zarlar", *İA*, V/1, s. 398-399.

HAKKI DURSUN YILDIZ